

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Наукова бібліотека РДГУ

*Серія «Електронна бібліотека»
«Класики педагогіки»*

Берегиня дошкільної педагогіки

*(Софія Федорівна Русова,
1856–1940)*

Бібліографічний покажчик

Рівне - 2017

91.9:74
Б 48
016:37

Берегиня дошкільної педагогіки (Софія Федорівна Русова, 1856–1940):
бібліогр. покажч. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т,
Наук. б-ка ; уклад.: С. Н. Грипич, О. В. Іванчук, Л. В. Ковальчук. – Рівне : РДГУ,
2017. – 48 с. – (Серія «Електронна бібліотека»; блок «Класики педагогіки»).

Відповідальний за випуск: **С. Н. Грипич** – доцент,
директор наукової бібліотеки РДГУ.

Укладачі: **С. Н. Грипич** – доцент,
директор наукової бібліотеки РДГУ;
О. В. Іванчук – завідувач сектору
наукової бібліотеки РДГУ;
Л. В. Ковальчук – завідувач інформаційно-
бібліографічного відділу
наукової бібліотеки РДГУ.

Комп'ютерний набір: **С. О. Сорокова** – бібліотекар II категорії
наукової бібліотеки РДГУ.

Бібліографічний покажчик вміщує описи документальних джерел із фондів
наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету, що
експонувалися на книжково-інформаційній виставці «**Берегиня дошкільної педагогіки**»
(Софія Федорівна Русова, 1856–1940).

Рекомендовано до друку методичною радою наукової бібліотеки РДГУ.
(Протокол № 6 від 05.06.2017 р.)

© Наукова бібліотека РДГУ, 2017 р.
м. Рівне, вул. Пластова, 31
www.rshu.edu.ua/library
library.rshu@gmail.com

Софія Федорівна Русова
(1856–1940)

*«Найдорожчий скарб у кожного
народу – його діти ...»;*

«Нація народжується коло дитячої колиски»

С. Ф. Русова

Передмова

До плеяди видатних українців, що присвятили все своє життя служінню науці та освіті в ім'я України належить Софія Федорівна Русова. Заради духовного утвердження нації, великий педагог С. Русова знаходила нові способи пробуджувати любов до Батьківщини в серцях найменших українців. Методика виховання Софії Русової у багатьох моментах схожа на прийоми знаменитої Марії Монтессорі.

Як жінка-борець, С. Русова стала на захист нації, яку гнобила імперська машина. Вона брала активну участь в діяльності демократичних політичних сил та громадських організацій. Важко переоцінити внесок Русової в створення національної педагогіки, що відповідала б не тільки вимогам сучасності, а й кращим традиціям європейської освіти.

Відомо, що в радянський період педагогічні ідеї С. Русової були приховані та відсторонені від педагогічної громадськості, зберігалися в спецховищах КДБ. І лише з 1991 року, із запровадженням в Україні державності, її праці стали доступними і відкритими для вивчення. В наш час педагогічна спадщина Софії Русової увійшла до програм вищих навчальних закладів, що готують педагогічні кадри.

Софія Русова народилася 18 лютого 1856 року в селі Олешня на Чернігівщині. Її батько, полковник шведського походження – Федір Ліндфорс, мати - французенка Ганна Жерве, донька генерал-губернатора Омська. Родина перебралася із Сибіру на Чернігівщину, пізніше – до Києва. У 1871 році Софія закінчила з золотою медаллю Фундуклеївську гімназію і мріяла вступити до Петербурзької консерваторії, та раптова смерть батька - змінила її плани. Вона вирішила пов'язати свою долю зі школою. Коли уряд проголосив: "Никакого малороссийского языка нет, не было и быть

не может", Софія з сестрою Марією організували перший в Україні дитячий садочок та недільну школу для дорослих у Києві.

*«Дитячий садок – це перша найгідніша школа для дитини,
національна школа, в якій пробуджується її національна
і громадянська свідомість»*

С. Русова

1874 року Софія одружилася з Олександром Русовим, відомим знавцем літератури й фольклору, патріотом України, що тісно пов'язало С. Русову з інтелігенцією, яка всіма можливими засобами боролася за відродження української культури, мови та освіти. Під цим ім'ям увійшла вона в українську педагогіку як велика патріотка і подвижниця в справі навчання і виховання.

Подружжя Русових, виконуючи доручення Київської громади, виїхало до Праги, щоб видрукувати позацензурне видання «Кобзаря» Тараса Шевченка. 1876 року доручення було виконане і частину накладу переправлено до Росії та Галичини.

У Празі Софія Русова народила, а через три місяці поховала свою першу доньку Людмилу. Згодом у них народився син Михайло, потім донька Люба. Родині Русових доводилося часто переїжджати, жити в селах. Софія Федорівна шкодувала за консерваторією, але закінчивши курси повитух лікувала селян травами, приймала пологи. Молода сім'я за власні кошти придбала міні-друкарню та видавала українські книжки. У Чернігові С. Русова заснувала першу громадську бібліотеку.

Практична педагогічна діяльність Софії Федорівни мала своє продовження. Спочатку у школах Санкт-Петербурга, згодом - у приватних дитячих садках Чернігова, Херсона й Полтави (сама їх організувала), вечірній школі в рідній Олешні, у Київському кадетському корпусі, Фребелівськокому інституті та інших навчальних закладах.

У Києві С. Русова брала активну участь у громадському житті. Відвідувала клуб, організований українською письменницею, громадським діячем Л. М. Старицькою-Черняхівською, де вирувало національно-культурне життя. Софія Русова входила до редколегії «Прогресивного журналу». Навколо неї гуртувалися українські співаки, поети. Відзначення Шевченківських днів супроводжувалося арештами. Їм часто влаштовували обшуки. Неодноразово арештовували й Софію Федорівну. Ув'язненій не дозволяли навіть читати книжки. У в'язниці вона народила сина Юрія.

*«Коли мова йшла про українську справу, то ніщо не могло
спинити її завзяття:
ні родина, ні діти, ні переслідування царських жандармів
чи большевицьких чекістів, ні тюрми, ні арешти,
ні тяжкі умови еміграції, ні події приватного життя...
Ніщо не спиняло її енергії в боротьбі за український
ідеал...», –
писав Юрій Русов про свою матір Софію Русову*

У 1908 році, напередодні захисту докторської дисертації Софією Русовою, сталося непоправне: помер її син Михайло, відомий вчений-етнограф та археолог. Це був нелегкий період в її житті, та незважаючи на тяжкі переживання, вона рік викладала у Комерційному інституті французьку мову, після чого працювала у комерційній школі Учительського товариства. У цей же час Софія Русова видала "Український буквар", а в 1910 році редагувала перший український педагогічний журнал "Світло". Також брала участь у Всесвітньому з'їзді представників преси у Брюсселі.

У 1915 році Софія Русова овдовіла. Події Лютневої революції 1917 року вона зустріла в Києві. Від просвітницьких організацій її обрали до Центральної Ради. Софія Федорівна

очолила Департамент дошкільної та позашкільної освіти Генерального секретарства (Міністерства) освіти, проводячи дерусифікацію шкіл, готуючи українські підручники. На початку 1919 року Софія Русова разом з українським урядом була евакуйована до Кам'янця-Подільського. Останні роки української державності вона плідно працювала в організації "Червоний Хрест", рятуючи життя багатьом українським воякам, які перебували у полоні.

Перебуваючи в еміграції, у 1922 році Софія Федорівна була засновницею та професором педагогіки Українського педагогічного інституту імені М. Драгоманова у Празі. Вона видала низку підручників та посібників для студентів, які готувалися до педагогічної діяльності у дошкільних закладах і школах для українських дітей. Зокрема, це книжки "Теорія й практика дошкільного виховання", "Дидактика", "Географія. Європа. Позаєвропейські країни".

У цей час С. Русова також створювала дитячі притулки, школи, громади для співвітчизників. Вона завжди піклувалась дітьми й жіноцтвом – очолювала Українську жіночу раду, створену 1920 році в Кам'янець-Подільському, а з 1937 року і до кінця життя Софія Федорівна – почесний Голова Всесвітнього Союзу Українок.

Померла 84-річна Софія Русова 5 лютого 1940 року у Празі.

Оцінюючи роль С. Русової в розвитку педагогічної думки в Україні, можна однозначно стверджувати, що її творчий доробок є внеском у скарбницю не лише української, а й світової педагогіки, що її ідеї – це не лише минуле, вони не обмежені часовими рамками. Як гасло звучать і сьогодні заклики С. Русової:

- *«В наші часи бути гарним педагогом – це бути справжнім реформатором майбутнього життя України, бути апостолом Правди й Науки. Тільки великими зусиллями таких апостолів Україна матиме*

чесних діячів-патріотів, вмілих практичних робітників і соціально об'єднану, інтелектуально розвинену народну масу»;

- *«Ніхто не має права вважати шкільну справу чужою для себе, сторонньою. Навпаки, якщо ми хочемо скоріше бачити в нашій країні загальний добробут, якщо ми хочемо мати добре організовану державу, господарство, церкву, - ми, перш за все, мусимо організувати школу, що навчила б наших дітей служити добру й рідному краю!»* [Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітитель (до 155-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / Нац. АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя ; [упоряд.: А. М. Доркену, Т. В. Лога]. – Київ, 2010. – 175 с. – (Видатні педагоги світу ; вип. 6)].

Наукова бібліотека Рівненського державного гуманітарного університету пропонує користувачам бібліографічний покажчик **«Берегиня дошкільної педагогіки»** (Софія Федорівна Русова, 1856-1940) (серії «Електронна бібліотека», блок «Класики педагогіки»).

Він презентує видання, що знаходяться у фондах наукової бібліотеки РДГУ, серед яких публікації праць С. Русової, література про її життя, діяльність, педагогічну спадщину.

Покажчик містить наступні розділи:

- *Твори Софії Русової;*
- *Біографічні нариси про Софію Русову;*
- *Провідні ідеї Софії Русової в сучасній педагогічній практиці;*
- *Дошкільна педагогіка за С. Русовою;*

- *Питання національної освіти та виховання у творчій спадщині С. Русової;*
- *Бібліографія життя і діяльності Софії Русової;*
- *Інтернет-посилання.*

Для зручного й ефективного користування виданням розроблено покажчик авторів праць, що увійшли до перерахованих розділів.

Бібліографічний покажчик рекомендовано науковим працівникам, викладачам, студентам, усім, хто цікавиться життям та творчістю видатного вітчизняного педагога Софії Федорівни Русової.

Література, яка відображена в покажчику, експонується однойменною віртуальною виставкою на веб-сайті бібліотеки РДГУ – <http://library.rshu.edu.ua/index.php/virtualni-vystavki/774-ushinskij>.

Твори Софії Русової

1. Русова С. Вибрані педагогічні твори. У 2 кн. / С. Русова. – Київ : Либідь, 1997. –

У вибраних творах С. Русової перед читачем постає постать вченого світового рівня, педагогічні ідеї якої можуть використовуватися в сучасній практиці навчальних закладів України.

Т. 1. – 271 с.

До першої книги ввійшли основні статті С. Русової з питань націоналізації освітньої системи, історії педагогіки, а також праці з теорії і практики дошкільного виховання.

Т. 2. – 318 с.

До другої книги ввійшли найважливіші праці С. Русової еміграційного періоду з питань організації навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі та ґрунтовний курс дидактики.

2. Русова С. Мемуари. Щоденник / С. Русова ; КНУ ім. Т. Шевченка. Центр Українознавства. Цент. держ. архів вищ. органів влади та упр. України. Цент. держ. архів громад. об'єднань України. Укр. вільна АН у США ; редкол.: О. Біланюк, Л. Винар, А. Кентій та ін. – Київ : Поліграфкнига, 2004. – 543 с.

У пропонованій книзі друкуються спогади і щоденник видатного громадського діяча і педагога Софії Русової, яка внесла неоціненний вклад у розвиток національної освіти нашого народу.

3. Русова С. Нова школа. Національна школа. Націоналізація школи. Дошкільне виховання. Дидактика. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Русова // Хрестоматія з української класичної педагогіки: К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / уклад.: В. П. Кравець, О. І. Мешко. – Київ :

Грамота, 2008. – С. 121–222.

Хрестоматія містить тексти із найвідоміших праць Софії Русової. Статті й уривки з фундаментальних творів висвітлюють основні проблеми педагогічної спадщини автора.

Біографічні нариси про Софію Русову

4. Гонюкова Л. Педагог і громадська діячка Софія Русова / Л. Гонюкова, Т. Конончук // Українки в історії / за ред. В. Борисенко; 2-е вид., стереотип. – Київ : Либідь, 2006. – С. 72–77.

Окремий розділ книги «Українки в історії» присвячений Софії Русовій – одній з найславетніших жінок України кін. XIX – поч. XX ст., а саме педагогу, громадському та державному діячу, чії педагогічні ідеї є особливо актуальними сьогодні.

5. Зайченко І. Вивчення педагогічної спадщини Софії Русової в період розбудови нової системи освіти / І. Зайченко // Українознавство. – 2009. – № 3. – С. 333–336.

Полум'яна патріотка України, педагог, письменниця, журналістка, всесвітньо відома громадська діячка Софія Федорівна Русова залишила педагогічну спадщину, наповнену великою кількістю цікавих самобутніх думок, ідей, положень і висновків з актуальних проблем розвитку освіти, педагогіки, національної школи, що набувають особливої гостроти звучання в період розбудови нової системи освіти.

6. Зрослись душею, сплелися корінням / [упоряд. М. Рубанець]. – Київ : Успіх і кар'єра, 2008. – 224 с.

Збірник історичних нарисів містить матеріал про видатних діячів України, Польщі, Росії, які зробили визначний внесок у розвиток науки, освіти, культури та суспільних відносин (у т. ч. про С. Ф. Русову).

7. Куценко Л. «Народу самосійні діти...». Українська доля Дикого поля / Л. Куценко. – Кіровоград : Спадщина, 2005. – 120 с.

У книзі досліджується доля української станової та духової аристократії XVIII-XIX століття на степових землях центральної України. Подані невеличкі ескізи до життєпису людей, причетних до української громади Єлисаветграда 60–80-х років XIX століття (в т. ч. Олександра та Софії Русових).

8. Мойсеєва Г. Уроки Софії Русової для кожного з нас / Г. Мойсеєва // Вісник Чорнобиля. – 2011. – 19 берез. (№ 12). – С. 8.

У статті висвітлюється життя і діяльність С. Русової, яка увійшла в історію як видатний український педагог, авторка концепції національного виховання. Однак її педагогічні твори, мемуари й щоденник стали доступними в нашій країні для широкого загалу тільки останніх 20-ть років.

9. Нариси історії українського шкільництва, (1905–1933): навч. посіб. / О. В. Сухомлинська, Н. П. Калениченко, Ж. Д. Ільченко та ін.; за ред. О. В. Сухомлинської. – Київ: Заповіт, 1996. – С. 223–228.

Це – перший в Україні посібник, у якому історія шкільництва в нашій державі розглядається крізь призму ідеї української ментальності, української школи. В центрі уваги авторів – боротьба громадсько-педагогічних діячів за національну освіту в Україні наприкінці XIX – початку XX ст. В окремому розділі подаються історико-біографічні нариси про кращих представників української педагогічної думки цього періоду, в т.ч. про Софію Русову.

10. Нартов В. В. Видатні особистості України / В. В. Нартов. – Харків : Кн. клуб сімейн. дозвілля, 2007. – 398 с.

Книга висвітлює життя та діяльність відомих українських державних, громадських, культурних, наукових, церковних діячів, в число яких входить і талановитий педагог-просвітитель Софія Федорівна Русова.

11. Педагогічний музей: С. Русова (1858–1940) // Директор школи. Україна. – 2007. – № 5. – С. 4–5.

У статті подається коротка біографія С. Русової, яка по праву займає одне з чільних місць серед діячів педагогічно-просвітницького руху в Україні.

12. Сисоєва С. О. Нариси з історії розвитку педагогічної думки : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / С. О. Сисоєва, І. В. Соколова. – Київ : ЦУЛ, 2003. – С. 197–204.

У навчальному посібнику розглянуто культурно-історичні та національні витоки розвитку педагогічної думки. Представлено біографію видатних філософів, вчених-педагогів (в т. ч. окремим розділом - Софії Русової) та письменників, які сприяли становленню та розвитку особистісно орієнтованої педагогіки.

Провідні ідеї Софії Русової в сучасній педагогічній практиці

13. Артюх М. Національні ідеї Софії Русової в практиці підготовки сучасного керівника закладів освіти / М. Артюх // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 1. – С. 109–112.

Який ідеал учителя? Яким сьогодні повинен бути вчитель, а завтра – керівник нової української національної школи? Ці питання, що постійно були у центрі уваги теоретичної та практичної діяльності Софії Русової, розглядаються у даній статті.

14. Богуш А. М. Лінгводидактична спадщина Софії Русової в сучасному дошкільному закладі: монографія / А. М. Богуш, Н. В. Маліновська; Півден. наук. центр АПН України. – Одеса: ПНЦ АПН України. - СВД М. П. Черкасов, 2006. – 135 с.

У монографії досліджується лінгводидактична спадщина фундатора національної системи дошкільного виховання Софії Русової, викладено концептуальні положення мовленнєвого розвитку та мовної освіти дітей, визначено педагогічні умови ефективного впровадження наукової спадщини вченої у дошкільну практику.

15. Божук Н. Нація зароджується лише на рідному ґрунті... : (до 160-ліття Софії Русової) / Н.Божук // Голос України. – 2016. – 20 лют. (№ 32). – С. 17.

Людина обирає Батьківщину не за національною ознакою, а за покликом серця. Саме такою була Софія Федорівна Русова – основоположниця української дошкільної педагогіки, авторка концепції національного виховання. Не будучи українкою за походженням, вона стала борцем за культурно-освітнє відродження землі, на якій народилась. «В житті кожної шляхетної людини має світити велика ясна зірка: щаслива доля рідного народу», – писала С. Русова і залишалась вірною цьому девізу до останнього подиху.

---

16. Венгловська О. Організаційно-педагогічна діяльність Софії Русової – громадського діяча, просвітителя, педагога / О.Венгловська // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 51–55.

За результатами аналізу матеріалів із фондів архівів праць С. Русової висвітлено організаційно-педагогічну діяльність педагога наприкінці XIX – на початку XX століття. З'ясовано, що С. Русова активно популяризувала ідеї дошкільного виховання, розробляла зміст, форми, методи виховання дітей дошкільного віку, програмово-методичне забезпечення роботи дитячих садків.

---

17. Давидюк Н. Педагогічні ідеї Софії Русової в контексті організації сучасної системи позашкільної освіти / Н. Давидюк // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 1. – С. 113–115.

У статті розглядається проблема взаємозв'язку педагогічних ідей Софії Русової із сучасною системою позашкільної освіти на основі аналізу її праці "Позашкільна освіта. Засоби проведення: лекції, читані на позашкільному факультеті Київського педагогічного інституту" (1918).

---

18. Деменчук Л. Педагогічна спадщина С. Ф. Русової / Л. Деменчук, Л. Шишолік // Нова педагогічна думка. – 2006. – № 1. – С. 115–117.

Автор статті висвітлює внесок С. Русової у розробку основ нової української школи, системи освіти і виховання, піднімаючи вітчизняну педагогічну науку до рівня європейських та світових зразків.

---

19. Денисенко Н. Л. Педагогічні ідеї Софії Русової в сучасній школі / Н. Л. Денисенко // Педагогічна майстерня. – 2016. – № 11. – С. 28–31.

Педагогічний та учнівський колективи Олешнянської ЗОШ ім. С. Русової Ріпкинського району Чернігівської області і сьогодні працюють над упровадженням у навчально-виховний процес педагогічної спадщини Софії Русової. Автор статті зазначає: мета школи полягає в тому, щоб «виховати дитину з широким розумінням своїх громадських обов'язків, з незалежним, високо розвиненим розвитком, братерським почуттям до всіх людей, здатну до роботи, таку особистість, яка ніде, за жодних обставин не загине морально і фізично й проведе в життя свою незалежну думку...».

---

20. Джус О. В. Ціннісні імперативи творчої спадщини Софії Русової у контексті сучасних націотворчих процесів в Україні / О. В. Джус // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 38–40.

У статті розкрито ціннісні надбання творчої спадщини Софії Русової у контексті сучасних націотворчих процесів в Україні, проаналізовано головні ознаки і проблематику її науково-педагогічного доробку.

---

21. Дяков І. Просвітницька діяльність С. Русової та її внесок у розвиток освітніх установ / І. Дяков // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 1. – С. 116–119.

На основі педагогічних праць Софії Русової розкрито її внесок у розвиток освітніх установ. Охарактеризовано просвітницьку діяльність у галузі дошкільної, шкільної та позашкільної освіти. Представлено форми позашкільної освіти, а також обґрунтовано роль просвітницьких організацій і земств у ході впровадження даних форм навчання.

---

22. Євдокименко І. Публіцистична і педагогічна майстерність Софії Русової / І. Євдокименко // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 8. – С. 24–27.

Стаття присвячена публіцистичній спадщині Софії Русової – відомого українського педагога, публіциста й редактора. Акцентується увага на аналізі суто творчих прийомів, завдяки яким С. Русова максимально ефективно доносила до читача ідею виховання молодого покоління.

---

23. Зайцева Л. Під владою мистецтва: музична діяльність Софії Русової в контексті розвитку музичної культури України другої половини XIX – початку XX століття / Л. Зайцева, О. Бадалов // Гуманітарні науки. – 2006. – № 1. – С. 153–157.

У статті розглядається музично-просвітницька діяльність Софії Русової в контексті розвитку української музичної культури на межі XIX – XX століть, що надає можливість ґрунтовніше дослідити тенеzu багатьох фундаментальних рис педагогіки вченої, поглибити уявлення про її особистість, по-новому поглянути на факти її життя, відкрити перспективи нових досліджень.

24. Замашкіна О. Д. Ідеї розвивального навчання в історико-педагогічному доробку вітчизняних дослідників першої третини XX ст. / О. Д. Замашкіна // Педагогіка і психологія. Вісник Академії педагогічних наук. – 2007. – № 3. – С. 140–150.

У статті проаналізовані педагогічні ідеї видатних діячів українського шкільництва першої третини XX ст. С. Ф. Русової, Т. Г. Лубенця, Я. Ф. Чепіги. Розкриті їх погляди на розвиток і виховання молодших школярів.

25. Іванюк Г. Діяльність Софії Русової в царині педагогіки: служіння народу й Україні / Г. Іванюк // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 46–50.

У статті висвітлюються результати історико-педагогічних пошуків, що розкривають внесок С. Русової в українську педагогічну думку й практику розбудови народної освіти, які ґрунтувалися на принципах історизму, етнокультурності, дитиноцентризму, виховання працею, компаративістики (виокремлення кращих зразків західноєвропейської і світової педагогіки для реалізації їх у педагогічній практиці на теренах України).

---

26. Корж Н. М. Центр педагогічної спадщини Софії Русової / Н. М. Корж // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011. – № 7. – С. 2–4.

Сьогодні в плеяді відомих вітчизняних педагогів, учених, громадських діячів сяє зоря Софії Русової. Пов'язавши свою долю з Батьківщиною не за походженням, а за народженням на її благословенній Чернігівській землі, видатний педагог присвятила своє життя справі розбудови національної школи, українському національному відродженню, сприяла розвитку української педагогіки, що поєднувала народні традиції із здобутками світової педагогічної науки.

З метою пропаганди її педагогічних ідей в Ріпкинській гімназії (Чернігівської області) створений Центр для впровадження творчої спадщини С. Ф. Русової в навчально-виховний процес.

---

27. Лавріненко Л. Окремі аспекти здоров'язбереження дітей у педагогічній спадщині С. Русової / Л. Лавріненко // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 1. – С. 122–125.

У статі аналізується один із пріоритетних напрямів сучасної освіти – виховання особистості на засадах загальнолюдських і національних цінностей.

Підкреслюється, що в умовах соціально-політичних та економічних змін у нашій державі перед педагогами постала гостра необхідність критичної переоцінки науково-теоретичних основ системи виховання, спрямованої на поліпшення генофонду нації. Розглядаються питання повноцінного розвитку, збереження і зміцнення здоров'я дошкільнят та школярів у педагогічній спадщині С. Русової.

28. Маліновська Н. В. Детермінація розвитку індивідуальної свідомості : (аналітичний огляд психолого-педагогічних поглядів Софії Русової) / Н. В. Маліновська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2006. – Вип. 33. – С. 116–120. – (Психологія).

Стаття присвячена обговоренню позиції С. Русової щодо проблеми індивідуального розвитку психіки дитини під дією біологічного та соціального факторів. Підкреслюється актуальність ідей вченого для сучасної психолого-педагогічної теорії і практики.

29. Міхно О. П. Проблема формування національної самосвідомості в публікаціях С. Русової в журналі "Світло" (1910–1914 рр.) / О. П. Міхно // Шлях освіти. – 2011. – № 2. – С. 41–44.

У статті розглядаються погляди С. Русової на проблему формування національної самосвідомості, викладені в її публікаціях у журналі «Світло» протягом 1910–1914 рр.

30. Педагогічна спадщина Софії Русової // Історія педагогіки України : підруч. для студентів вищ. пед. навч. закл. / Л. В. Артемова. – Київ : Либідь, 2006. – С. 245–252.

У підручнику викладене сучасне бачення шляхів становлення та розвитку виховання й освіти на терені України від найдавніших часів. Еволюцію вітчизняної педагогіки, яка має самобутній характер і водночас виступає органічним компонентом загальнолюдської педагогічної культури, подано в контексті історичних етапів розвитку української державності.

На тлі історичних подій, які вплинули на розвиток вітчизняної педагогіки, аналізуються літературні пам'ятки, архівні матеріали з питань освітньої політики, твори та діяльність видатних педагогів України. Окремий підрозділ висвітлює педагогічну спадщину Софії Русової.

31. Рубан А. Дитяче читання в освітньо-культурному вимірі / А. Рубан // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 5. – С. 38 – 42.

Видатний український педагог, письменниця, теоретик і практик у галузі громадського дошкільного виховання кінця ХІХ - початку ХХ ст. С. Ф. Русова особливого значення надавала книгам і піклувалась про їхнє видання не лише для дітей, а й для всього простого народу. Місцю дитячої книги у творчій самостійній діяльності дитини С. Русова приділяла особливу увагу. У статті, на прикладі книжкових видань із фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, показано, у загальних рисах, картину дитячого читання кін. ХІХ – поч. ХХ ст., яка відображає реальні процеси і тенденції його розвитку, напрацювання видатних науковців у цьому напрямі (у т. ч. С. Ф. Русової), розкрито його актуальність для педагогічної та бібліотечної спільноти.

---

32. Софія Федорівна Русова (1856–1940) // Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагогів : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / А. М. Бойко, В. Д. Бардінова, Л. Л. Безобразова та ін. – Київ : Професіонал, 2004. – С. 321 – 338.

Педагогічні переконання Софії Русової викристалізувалися з її практичного досвіду, який має надзвичайно широкий діапазон: від організатора першого дитячого садка – до працівника Міністерства освіти та викладача вищої школи в Україні і за кордоном. У підручнику, в окремому розділі розглядаються педагогічні ідеї С. Ф. Русової, які є особливо актуальними на сучасному етапі розвитку системи освіти України.

---

33. Фролова О. Особа як об'єкт філософсько-освітнього вчення Софії Русової / О. Фролова // Філософія освіти. – 2005. – № 2. – С. 162–170.

У статті аналізується проблема освіти, що виступає об'єктом філософсько-педагогічного вчення С. Русової. Простежується підхід моделювання кінцевого результату – сформованої особистості – запропонований С. Русовою.

34. Черепенко А. С. Ідеї Софії Русової в сучасному вихованні / А. С. Черепенко // Шкільному психологу усе для роботи. – 2016. – № 4. – С. 2–5.

У статті висвітлюються педагогічні ідеї С. Русової щодо питання виховання активної особистості. Розкрито суть особливого ставлення до природи дитини, забезпечення умов розвитку її природних засад, визнання її індивідуальності як основи принципу свободи дитини. Подано практичний аспект розкриття

духовності учня у загальноосвітньому навчальному закладі.

Дошкільна педагогіка за С. Русовою

35. Антипін Є. Софія Русова про наступність у трудовому вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / Є. Антипін // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 61–65.

У статті висвітлено ідеї наступності в трудовому вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку на матеріалах теоретико-практичної спадщини Софії Русової. Також проаналізовано ідеї змістового та організаційного забезпечення наступності в поглядах видатного педагога.

36. Богуш А. Національно-патріотичне виховання в українському дитячому садку: концепція Софії Русової та сьогодення / А. Богуш // Дошкільне виховання. – 2016. – № 2. – С. 2–5.

У статті розглядаються ідеї С. Русової щодо створення українського дитячого садка, які втілено в концепції національно-патріотичного виховання.

37. Борисова З. Духовна донька українського народу / З. Борисова // Дошкілля. – 2010. – № 4. – С. 4–6.

Ім'я Софії Русової вписане на скрижальях вітчизняної історії педагогіки, а педагогічна спадщина не втратила вагомості ще й сьогодні. Автор статті коротко знайомить читача з педагогічними поглядами видатного педагога.

38. Борисова З. Подвижниця національного дошкільного виховання / З. Борисова, М. Машовець // Дошкільне виховання. – 2006. – № 3. – С. 3–4.

У статті висвітлюється життєвий та педагогічний шлях Софії Русової – видатної громадської діячки, просвітительки, знаного педагога і психолога в галузі дошкільного виховання. Зазначено, що саме Русова сформулювала основні принципи системи національного дошкільного виховання, яка є актуальною і сьогодні.

39. Григоришин Г. І. Проблема особистості вихователя в педагогічній спадщині С. Ф. Русової / Г. І. Григоришин // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2000. – Вип. 13. – С. 36–39.

Відродження національної школи є одним з найважливіших завдань у становленні незалежної України, вихованні майбутніх громадян. Значна роль у розв'язанні цього важливого завдання належить педагогу, його теоретичній та методичній підготовці, рівню національної самосвідомості та почуттю громадського обов'язку. Формуванню цих якостей педагога в значній мірі сприяє вивчення педагогічної спадщини видатних діячів культури і освіти України, серед яких чільне місце належить С. Ф. Русовій.

Автор статті розкриває, аналізує і узагальнює педагогічні положення С. Русової з проблеми особистості вихователя.

40. Довгanych В. М. Засоби духовно-морального виховання дітей у педагогічній спадщині С. Русової / В. М. Довгanych // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2002. – Вип. 19. – С. 158–161.

У статті розглянуто ідеї та поради славетного українського педагога С. Ф. Русової щодо морально-духовного виховання дітей. На думку автора, ґрунтовне вивчення педагогічної спадщини просвітительки, глибокий аналіз її праць сприятиме підвищенню рівня народної освіти в нашій державі.

41. Калиняк Л. Віночок вити – життя любити: заняття за ідеями Софії Русової / Л. Калиняк // Дошкільне виховання. – 2006. – № 3. – С. 5–6.

Педагогічний колектив загальноосвітньої школи-дитсадка I ступеня № 7 м. Івано-Франківська працює над втіленням педагогічних ідей Софії Русової у педпроцес сучасного навчального закладу. Уже вироблена відповідна система діяльності, яка охоплює учителів початкових класів і вихователів дошкільних груп,

дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, батьків і родини вихованців. Автор статті пропонує конспект заняття, побудованого на основі ідей С. Русової про національно-патріотичне виховання дітей

42. Маліновська Н. В. Ознайомлення дітей з явищами навколишнього життя в контексті педагогічних ідей С. Русової / Н. В. Маліновська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2000. – Вип. 12, ч. 1. – С. 61–65.

У методичній системі Софії Русової докілья розглядається як важливий засіб загального розвитку і виховання дитини.

Ознайомлення дітей з навколишнім життям, на думку вченої, сприяє розширенню кругозору дитини, розвитку її пізнавальних процесів. У статті подається зразок орієнтованої Русівської програми, а саме: одного дня навчально-виховної роботи з дітьми в дошкільному закладі за порами року. Автор робить висновок, що лінгводидактичні погляди С. Русової на ознайомлення дітей з довкіллям є актуальними для сучасного дошкільного виховання.

43. Сергєєва В. Ф. Система національного дошкільного виховання С. Русової – джерело інноваційних технологій сучасного дошкілля / В. Ф. Сергєєва // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2000. – Вип. 13. – С. 32–36.

Творчий доробок С. Русової з питань дошкільного виховання є значним внеском у скарбницю національної педагогічної думки. Її теоретичні положення, педагогічні висновки, практичні поради набули особливої актуальності з огляду на перебудовчі процеси в організації сучасного дошкільного виховання в нашій країні. На думку автора статті, сьогодні вони є невичерпним джерелом інноваційних технологій українського дошкілля.

44. Сергєєва В. Ф. Софія Русова про необхідність побудови системи дошкільного виховання на національному ґрунті / В. Ф. Сергєєва // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. – Рівне : РДГУ, 2000. – Вип. 9. – С. 209–212.

У статті зазначено, що національне виховання С. Русова розглядає як виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, ідеях, поглядах та ідеалах, де головним чинником виступає рідна мова.

45. Січкара А. Діяльнісний підхід до навчання і виховання дітей дошкільного віку в теоретико-практичній спадщині Софії Русової / А. Січкара // Рідна школа. – 2016. – № 5–6. – С. 56 – 60.

У статті висвітлено творчий доробок С. Русової з проблеми організації навчання і виховання дітей дошкільного віку, що розглядалася педагогом з урахуванням ідеї діяльності особистості як чинника її розвитку та саморозвитку в контексті педагогічних положень вільного виховання, індивідуалізації, наближення дітей до витоків культури свого народу.

46. Цимбалюк О. Професійно-комунікативна педагогічна діяльність вихователя дошкільного закладу в контексті педагогічної спадщини С. Русової / О. Цимбалюк // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 1. – С. 131–134.

У статті обґрунтовано сутність професійно-комунікативної педагогічної діяльності вихователя дошкільного закладу в контексті педагогічної спадщини С. Русової.

Проаналізовано взаємозв'язок педагогічного спілкування і саморозвитку особистості вихователя дошкільного дитячого закладу.

47. Черуха З. В. Проблема виховного ідеалу у педагогічній спадщині С. Русової / З. В. Черуха, К. В. Джеджера, О. В. Павлишин // Роль християнства в утвердженні освіти, науки та мистецтва: історія, уроки, перспективи : наук. зб. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Ін-т мистецтв РІСКІСу, Рівнен. ф-т Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв. – Рівне : Волин. обереги, 2000. – С. 270–275.

Проблема ідеалу – одна з провідних у релігійній, філософській, психолого-педагогічній думці. Ідеал являє собою взірець, модель досконалості. У педагогіці – модель морально сформованої особистості. У статті простежено підхід до моделювання кінцевого результату (сформованої особистості) запропонованого С. Русовою.

48. Шмиголь В. М. Виховання життєво компетентної особистості через упровадження педагогічних ідей Софії Русової у практику роботи з дошкільниками / В. М. Шмиголь // Дошкільний навчальний заклад. – 2014. – № 12. – С. 2–12.

Автором статті розглядається спадщина видатної української просвітельки, педагога, державної та громадської діячки С. Ф. Русової. Окремо аналізується мета і завдання дошкільного виховання, форми і методи організації навчально-виховного процесу, які визначила Софія Федорівна. Показано орієнтовну програму роботи з дітьми дошкільного віку С. Русової.

Питання національної освіти та виховання у творчій спадщині С. Русової

49. Маліновська Н. В. Проблеми сенсорного розвитку і виховання дітей у педагогічній спадщині С. Ф. Русової / Н. В. Маліновська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2003. – Вип. 27. – С. 29–32.

У статті запропоновано аналіз поглядів С. Ф. Русової на розвиток та виховання сенсорики у дітей, що засвідчує їх актуальність для сучасної теорії і практики дошкільного виховання. Дослідження здійснено на матеріалі головних праць вченої та архівних документів.

---

50. Маліновська Н. В. С. Ф. Русова про оволодіння скарбами рідної мови на основі засобів народної педагогіки / Н. В. Маліновська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2001. – Вип. 14. – С. 23–25.

У статті висвітлено ідеї видатного українського педагога кін. XIX – поч. XX ст. С. Ф. Русової, яка розглядала рідне слово як джерело неповторного національного світобачення, як систему, що фіксує особливості сприймання і відображення дійсності, зокрема, специфіку художньо-образного мислення.

---

51. Маліновська Н. В. С. Ф. Русова : концепція мовної освіти і мовленнєвого розвитку дітей / Н. В. Маліновська // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне : РДГУ, 2004. – Вип. 29. – С. 79–81.

У статті розкриваються концептуальні засади розвитку мови дітей дошкільного віку у педагогічній спадщині С. Ф. Русової. Аналізуються погляди фундатора національного українського дитячого садка на засоби, форми, методи і прийоми навчання дітей рідної мови. Підкреслюється їх зв'язок із сучасністю.

52. Міленіна Г. Концепція національної системи освіти Софії Русової : філософський аспект / Г. Міленіна // Нова педагогічна думка. – 2016. – № 1. – С. 125–127.

У статті розглядаються філософські аспекти концепції національної системи освіти Софії Русової. Важливо зазначити, що теоретичні дослідження С. Русової були зосереджені навколо центральної ідеї: національна освіта, школа, виховання є головною умовою відродження і розвитку нації, державності, засіб виховання громадянина-патріота, високоморальної особистості.

53. С. Ф. Русова про національну систему освіти та виховання // Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко. – Київ : Знання, 2006. – С. 317–323.

У навчальному посібнику на системній основі подається аналіз становлення і розвитку автентичної педагогічної думки, українського шкільництва, національної освіти, народних традицій родинно-шкільного і громадянського виховання дітей та молоді на теренах України з найдавніших часів до сучасності. Саме цьому присвятила своє життя Софія Федорівна Русова. Це й висвітлює окремий розділ книги.

54. Синекон Л. Розвиваємо творчі здібності дітей у школі-дитячому садку / Л. Синекон // Вихователь - методист дошкільного закладу. – 2015. – № 5. – С. 9–12.

У статті розглядається питання наступності в освіті дітей дошкільного віку та молодших школярів в контексті проблеми створення національної системи виховання й навчання за С. Русовою.

55. Стадник О. Г. Софія Русова – фундатор українського краєзнавства / О. Г. Стадник // Географія. – 2016. – № 3–4. – С. 65–67.

У своїй педагогічній творчості С. Русова виділяла географію серед основних навчальних предметів нової української школи, вважаючи її джерелом розвитку цікавості до навколишнього природного і суспільного середовища, виховання пошани до рідного краю і свого народу, а також до інших народів світу. Таким чином, вивчення географії вона нерозривно пов'язувала з краєзнавством. Саме розгляду питань цього напрямку діяльності С. Русової присвячена дана стаття.

56. Стрілько В. Мотиви християнської моралі у творчості Григорія Сковороди як передумова формування засад українського національного виховання / В. Стрілько // Українська література в загальноосвітній школі. – 2014. – № 6. – С. 37–38.

У статті аналізується наукова, філософська та педагогічна творчість Г. Сковороди з метою виявлення в ній мотивів християнського виховання. Досліджується теорія педагогічної діяльності Г. Ващенко та С. Русової як фундаторів українського національного виховання, однією зі складових якого є християнська мораль.

Бібліографія життя і діяльності Софії Русової

57. Доркену А. Перший в Україні біобібліографічний покажчик про Софію Русову / А. Доркену, Т. Лога // Рідна школа. – 2011. – № 3. – С. 77–79.

Стаття присвячена короткому ознайомленню з біобібліографічним покажчиком серії «Видатні педагоги світу», присвяченого Софії Федорівні Русовій (1856–1940), в якому наводиться бібліографія педагогічних праць, література про життя й діяльність та документи, що висвітлюють творче

використання ідей видатного педагога.

58. Рогова П. Перше видання в українській бібліографії про Софію Русову / П. Рогова // Вісник Книжкової палати. – 2012. – № 4. – С. 10–13.

У статті висвітлюється діяльність фахівців Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського щодо підготовки першого в Україні і за кордоном біобібліографічного видання, присвяченого видатному українському педагогу С. Русовій "Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітитель".

59. Софія Русова – педагог, державний діяч, просвітитель (до 155-річчя від дня народження) : біобібліогр. покажч. / Нац. АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського, Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя ; [упоряд.: А. М. Доркєну, Т. В. Лога]. – Київ, 2010. – 175 с. – (Видатні педагоги світу ; вип. 6).

Шостий випуск біобібліографічного покажчика із серії "Видатні педагоги світу" присвячений життю і діяльності Софії Федорівни Русової (1856–1940) – видатного українського педагога в галузі дошкільного виховання, громадсько-освітнього діяча, письменниці, історика, етнографа, мистецтвознавця, літературного критика, визначного представника української культури, однієї з організаторів жіночого руху.

Інтернет - посилання

60. **Берегиня дошкільної педагогіки** (Софія Федорівна Русова, 1856–1940) [Електронний ресурс] : вірт. вист. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т, Наук. б-ка. – Рівне, 2017. – Режим доступу : <http://library.rshu.edu.ua/index.php/virtualni-vystavki>. – Заголовок з екрана.

61. **Марущак А.** Виховний ідеал Софії Русової [Електронний ресурс] / А. Марущак. – Хмельницький, 2016. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=JAhRFHPo684>. – Заголовок з екрана.

З нагоди 160 річниці від дня народження відомого українського педагога Софії Русової відбулося засідання круглого столу за участю методистів дошкільних навчальних закладів міста Хмельницького. У ході заходу обговорювалися принципи педагогічної концепції Русової та шляхи їх запровадження у роботі з дітками.

62. **Синекоп Л.** Софійн день [Електронний ресурс] / Л. Синекоп // Дзеркало тижня. Україна. – 2011. – 30 верес. (№ 35). – Режим доступу : [https://gazeta.dt.ua/SOCIETY/sofiyin den .html](https://gazeta.dt.ua/SOCIETY/sofiyin_den_.html). – Заголовок з екрана.

На батьківщині видатної просвітительки - Чернігівщині - вже стало доброю традицією відзначати 30 вересня Софійн день та проводити заходи, присвячені Дню вчителя. Ці дві дати настільки органічно пов'язані, що святкуються одночасно. Пам'ятній даті приурочена Всеукраїнська наукова конференція «Русівські читання», яка об'єднала дослідників спадщини Софії Русової з різних куточків України. Після конференції її учасники вирушають у село Олешня, де долучаються до традиційних святкувань Софійного дня. Цей день відкриває щоразу нові сторінки з життєпису і творчого доробку особистості світового значення.

63. Фаріон І. Велич Особистості (Софія Русова) [Електронний ресурс] / І. Фаріон. – 2016. – Режим доступу : <https://youtu.be/oiCbYqklk>. – Заголовок з екрана.

64. Чекалюк Н. Звернення Софії Русової крізь літа і відстані через сімдесят років... [Електронний ресурс] / Н. Чекалюк // Дзеркало тижня. Україна. – 2004. – 18 черв. (№ 24). – Режим доступу :

https://gazeta.dt.ua/SOCIETY/zvernennya_sofiyyi_rusovoyi_kriz_lita_i_vidstani_cherez_simdesyat_rokiv_odin_den_v_ukrayini.html. – Заголовок з екрана.

65. Чернишенко Н. Софія Федорівна Русова. Раз добром нагріте серце [Електронний ресурс] / Н. Чернишенко. – Харків, 2016. – Режим доступу : <https://youtu.be/BTglyYnhVn0>. – Заголовок з екрана.

Відеоролик присвячується 160-річчю від дня народження Софії Федорівни Русової - українського педагога, прозаїка, літературознавця і громадської діячки, однієї з піонерок українського жіночого руху.

66. Шляхами Софії Русової [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=jF0shXz7pD8>. – Заголовок з екрана.

Показчик авторів

Антипін Є.	35
Артемова Л. В.	30
Артюх М.	13
Бадалов О.	23
Бардінова В. Д.	32
Безобразова Л. Л.	32
Біланюк О.	2
Богущ А. М.	14, 36
Божук Н.	15
Бойко А. М.	32
Борисенко В.	4
Борисова З.	37,38
Венгловська О.	16
Винар Л.	2
Гонюкова Л.	4
Григоришин Г. І.	39
Давидюк Н.	17
Деменчук Л.	18
Денисенко Н. Л.	19
Джеджера К. В.	47
Джус О. В.	20
Довганич В. М.	40
Доркену А.	57, 59
Дяков І.	21
Євдокименко І.	22
Зайцева Л.	23

Зайченко І.	5
Замашкіна О. Д.	24
Іванюк Г.	25
Ільченко Ж. Д.	9
Калиняк Л.	41
Калениченко Н. П.	9
Кентій А.	2
Конончук Т.	4
Корж Н. М.	26
Кравець В. П.	3
Куценко Л.	7
Лавріненко Л.	27
Лога Т.	57,59
Любар О. О.	53
Маліновська Н. В.	14, 28,42,49-51
Марущак А.	61
Машовець М.	38
Мешко О. І.	3
Міленіна Г.	52
Міхно О. П.	29
Мойсеева Г.	8
Нартов В. В.	10
Павлишин О. В.	47
Рогова П.	58
Рубан А.	31
Рубанець М.	6

Русова С.	1-3
Сергеева В. Ф.	43,44
Синекоп Л.	54, 62
Сисоева С. О.	12
Січкара А.	45
Соколова С. О.	12
Стадник О. Г.	55
Стельмахович М. Г.	53
Стрілько В.	56
Сухомлинська О. В.	9
Фаріон І.	63

Федоренко Д. Т.	53
Фролова О.	33
Цимбалюк О.	46
Чекалюк Н.	64
Черепенко А. С.	34
Чернищенко Н.	65
Черуха З. В.	47
Шишолік Л.	18
Шмиголь В. М.	48

Зміст

Передмова.....	5
Твори Софії Русової	11
Біографічні нариси про Софію Русову	13
Провідні ідеї С. Русової в сучасній педагогічній практиці	18
Дошкільна педагогіка за С. Русовою	29
Питання національної освіти та виховання у творчій спадщині С. Русової.....	36
Бібліографія життя і діяльності Софії Русової	40
Інтернет - посилання	42
Показчик авторів	44

Бібліографічний покажчик
«**Берегиня дошкільної педагогіки**»

(**Софія Федорівна Русова,**
1856-1940)

*Серія «Електронна бібліотека»
«Класики педагогіки»*

Відповідальний за випуск:

С. Н. Грипич – доцент,
директор наукової бібліотеки РДГУ.

Укладачі:

С. Н. Грипич – доцент,
директор наукової бібліотеки РДГУ;
О. В. Іванчук – завідувач сектору
наукової бібліотеки РДГУ;
Л. В. Ковальчук – завідувач інформаційно-
бібліографічного відділу
наукової бібліотеки РДГУ.

Комп'ютерний набір:

С. О. Сорокова – бібліотекар II категорії
наукової бібліотеки РДГУ.

Формат 60*84 1/16
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Тираж 100 прим.
Наукова бібліотека РДГУ

